

'Çağdaşlığın Simgesi ve Ulusun Faziletli Anası'ndan 'Kendi Hayatının Öznesi Olan Özgür Kadın'a: 2000'li Yılların İlk Yarısında TBMM'de ve Feminist Kampanyalarda Kadın Hakları Söylemi

İnan Özdemir Taştan, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi,
e-posta: inanki@gmail.com

Özet

Türkiye'de 2000'li yılların ilk yarısı kadın hakları açısından önemli yasal reformlara tanıklık etmiştir. 2001 yılında 4721 sayılı yeni Medeni Kanun, 2004 yılında 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu kabul edilmiş, her iki yasada da daha önce bu kanunlarda yer alan cinsiyetçi düzenleme ve ifadeler kaldırılarak kadın hakları açısından önemli hukuki adımlar atılmıştır. Yine bu dönemde 2001 ve 2004 yıllarında Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında Anayasa'da yapılan değişikliklerle, anayasaya ilk defa kadın-erkek eşitliğine ilişkin ifadeler ve devlete de bu konuda pozitif ayrımcılık yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Böylelikle bu dönem hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) hem de yasal düzenlemelerin kadınlar lehine gerçekleşmesi amacıyla aktif bir kampanya yürüten kadın örgütlerinde kadın haklarına ilişkin canlı bir tartışmaya tanıklık etmiştir. Bu çalışmada kadın örgütlerinin kampanyalarında ve TBMM tartışmalarında şekillenen kadın hakları söylemi, Cumhuriyetin ilk yıllarında şekillenen Kemalist kadın hakları söylemiyle olan ilişkisi açısından analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada sonuç olarak, Kemalist kadın hakları söyleminin hem kadın örgütlerinin hem de milletvekillerinin söyleminde çeşitli şekillerde varlığını sürdürdüğü ancak feminist kadın hakları söyleminin de kendisine önemli bir alan açtığı görülmüştür. Kemalist söylem ağırlıklı olarak kadının çağdaş uygarlığın ve laikliğin simgesi olarak görülmesi ve "Türk kadınının" Kurtuluş Savaşı sırasındaki kahramanlıklarına yapılan atıflarla karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte feminist kadın hakları söyleminin uluslararası anlaşmalara atıf yapan, pozitif ayrımcılığı vurgulayan ve kadını kendi varoluş serüveninin öznesi olarak gören boyutları da hem kadın hakları örgütlerinin kampanyalarında hem de TBMM tartışmalarında dile getirilmiştir.

Bugünden geriye bakıldığında, yasa yapıcının ve hükümetlerin söylemindeki bu feminist açılımın bir istisna olduğu ve geçtiğimiz on yılda önemli bir daralma yaşadığı söylenebilir. Türkiye tarihinin en büyük boyutlarına ulaşan kadın hakları ihlalleri etrafında önemli bir söylemsel mücadele yaşanmaktadır. Bu durum, feminist kadın örgütleri, iktidar temsilcileri ve TBMM tartışmalarının bu söylemsel mücadelenin incelenebileceği ve yeni çalışmaların yapılabileceği alanlar olmaya devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Kadın hakları, Kemalist söylem, feminist söylem, Türkiye Büyük Millet Meclisi, kadın örgütleri.

From the “Symbol of Civilization and Virtuous Mother of Nation” to “Liberate Subject of on her Own Life”: Discourse of Women’s Rights in TBMM Minutes and Feminist Campaigns in the first half of the 2000s in Turkey

Abstract

The first half of the 2000s witnessed a number of legal reforms on women’s rights in Turkey. In 2001 the new Turkish Civil Code passed by the Turkish Grand National Assembly (TGNA) on November 22, 2001. On September 26th, 2004, the Turkish Penal Code Law was enacted in the TGNA. Both of the codes repealed the sexist expressions on the old articles and brought some very important gains for women’s rights. Also in 2001 and 2004 as part of the Turkey’s EU harmonization process two constitutional amendment packages were passed by TGNA both of which stresses the gender equality and positive discrimination for women for the first time. During these legislative processes, there began a lively debate on women’s rights both in TGNA and within the women’s rights organizations who launched nationwide campaigns to affect the assembly on gender equality and the protection of sexual and bodily rights of women. This study analyzes the discourse of women’s rights in women’s NGOs campaigns and in TGNA minutes through a comparison with Kemalist discourse on women’s right of the early Turkish republic.

The results of the study indicate that, Kemalist discourse remained both in women’s campaigns and in TGNA debates but at the same time a rather different feminist discourse also had important space in both parts’ discourse. The elements of Kemalist discourse which give importance to women’s rights as a symbol of modern civilizations and secularism and emphasize the heroism of women during the Turkish war of independence was repeated in the debates while the feminist discourse which refers to human rights and international conventions, claims positive discrimination for women and defines women as a liberate subjects of their own lives, is also used within the debates.

Looking back from today, this feminist expansion of the discourse seems as an exception, as the discourse on women in the governments and TGNA has get more and more conservative since then. Today, in a conjuncture of important women rights violations in Turkey, the struggle over women’s rights discourse is continues to be an important issue to be analyzed to which this study can be a starting point.

Keywords: Women’s rights, Kemalist discourse, feminist discourse, Turkish Grand National Assembly, women NGOs.

Giriş

Türkiye’de kadın haklarını ve kadın-erkek eşitliğini gözeten yasal düzenlemelerde, Cumhuriyet’in ilk yıllarından sonra, ilk ciddi dönüşümün 2000’li yıllarla başladığı

söylenbilir. Dönüşüme konu olan yasal düzenlemeler şöyle özetlenebilir: 3 Ekim 2001’de kabul edilen ve Anayasanın 33 maddesinde değişiklik yapan 4709 sayılı yasa, Anayasanın ailenin korunması konusundaki 41. maddesinin “Aile Türk toplumunun temelidir” diyen birinci fıkrasına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” kaydını getirmiş ve böylece ilk defa Anayasa’ya kadın-erkek eşitliğine yönelik bir ifade eklenmiştir. 22 Ekim 2001’de ise çeşitli değişikliklerle birlikte 1926’dan bu yana uygulanan Medeni Kanun kaldırılmış, 4721 sayılı yeni bir medeni kanun kabul edilmiştir. Bu kanunun kadın hakları ve kadın erkek eşitliği konusunda var olan medeni kanunla birçok farklılığı olmakla birlikte, şu noktalara değinilebilir: Yeni medeni kanunla ailenin ikametgâhını kocanın belirleme yetkisi kaldırılmış ve eşlerin ikametgâhı birlikte belirlemeleri ilkesi getirilmiştir. Bu kanunla ayrıca, kadın-erkek için farklı olan evlenme yaşı eşitlenmiş ve 18 olarak belirlenmiş; evlenme törenlerinin sadece erkeğin değil, kadının da oturduğu yerdeki evlendirme memurluğundan yapılabileceği kabul edilmiş; “koca evlilik birliğinin reisidir” kuralı kaldırılarak birliğin yönetiminde ve temsilinde eşlere eşit söz hakkı tanınmıştır. Kadın ve çocukların geçim ve bakımlarının kocaya ait olduğunu öngören hüküm, eşitlik ilkesi gereğince kaldırılmış, eşlerden her ikisinin de güçleri oranında emek ve mal varlıklarıyla evin geçimine katkıda bulunmakla yükümlü olduğu kabul edilmiştir. Yeni medeni kanun kadının çalışmak için ve meslek seçiminde kocasından izin almak zorunluluğunu da kaldırmıştır. Kanunda ayrıca edinilmiş mallara katılma rejimi temel mal rejimi olarak kabul edilmiş, kadınlara evlilik süresince edinilen mallardan pay alma yolu kolaylaştırılmıştır.¹ Böylece eski kanunda özellikle aile hukukunu düzenleyen maddelerde erkek eş lehine yer alan maddeler kadın-erkek eşitliği lehine yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) 21. döneminde yapılan yukarıdaki değişiklikleri, 22. Dönemde Anayasanın Kanun Önünde Eşitlik başlığını taşıyan 10. maddesinde değişiklik yapan 7 Mayıs 2004 tarihli 5170 sayılı kanun izlemiştir. Bu kanuna göre Anayasanın 10. maddesine, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” fıkrası eklenmiştir. Böylece ilk defa anayasada devletin kadınlara karşı pozitif ayrımcılık yapma yükümlülüğü getirilmiştir.

Kadın-erkek eşitliği konusunda bu dönemde atılan bir diğer önemli adım, yeni Türk Ceza Kanunu’ndaki çeşitli maddeler olmuştur. 26 Eylül 2004’te kabul edilen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), TCK Ankara Kadın Platformunun hazırladığı “Türk Ceza Kanunu Kadınlara Neler Getiriyor?” başlıklı kitapçıkta belirtildiği üzere, kadın hakları lehinde bazı temel düzenlemeler yapmıştır. Öncelikle, ırz, haya, edep gibi zamana göre değişen, göreceli ve kadınların hak ve özgürlüklerini kısıtlamak için yorumlanan ve çağdaş hukukta yeri olmayan

kavramlar ve evli-bekar, bakire-bakire olmayan kadınlar arasında ayırmacılık yapan düzenlemeler kaldırılmıştır. Yeni yasayla cinsel saldırı suçlarının tanımı da değiştirilmiştir. Böylece “topluma”, “aileye”, “edep törelerine” karşı suçlar olarak kabul edilen cinsel saldırılar, “kişilere karşı suçlar” olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda “ırza geçme”, “ırza tasaddi” gibi cinsel saldırıları erkeklerin ve toplumun “namusu” üzerinden tanımlayan ifadeler yerine, “cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar” ifadesi kullanılmış ve bu suçlar kişinin “vücut dokunulmazlığına karşı suçlar” olarak kabul edilmiştir. Buradan hareketle töre cinayetleri, nitelikli insan öldürme kapsamına alınmış ve eski yasada var olan ceza indirimini kaldırılarak, daha ağır cezalar öngörülmüştür. Yine cinsel tecavüze ilişkin tanımların kapsamı genişletilmiş ve bu suçlara daha ağır cezalar getirilmiştir. Bu doğrultuda evlilik içi tecavüz, cinsel saldırı ve işyerinde cinsel taciz açıkça suç olarak tanımlanmış ve diğer cinsel saldırılara öngörülen cezaya tabi tutulmuştur. Çocukların cinsel istismarında veya cinsel saldırılarda “rıza”nın var olabileceğini varsayan maddeler kaldırılmıştır. Yetkili savcı ve hâkim kararı olmaksızın genital muayene (bekâret kontrolü) yapan ve yaptırana ceza öngörülmüş, aile içi şiddet, işkencenin bir alt türü olan “eziyet” kapsamına alınmıştır. Eski TCK’de tecavüzcüyle evlendirmede cezanın ertelenmesini öngören madde ile evlenmek amacıyla kaçırma ve alıkoyma suçlarında cezanın iptalini öngören madde kaldırılmıştır.²

Tüm bu düzenlemelere bakıldığında, bazı ortak özellikler dikkati çekmektedir. Öncelikle tüm düzenlemeler Avrupa Birliği’ne (AB’ye) giriş süreci kapsamında çıkarılan uyum yasalarıdır. İkinci olarak, bu yasaların çıkarılma sürecinde, kadın örgütleri etkili bir şekilde, çeşitli kampanyalar, lobicilik faaliyetleri, gösteriler düzenlemiş ve yasalarda var olan ataerkil düzenlemelerin kaldırılmasını talep etmişlerdir. Bu düzenlemeler ayrıca, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Kemalizmin şekillendirdiği “kadın-erkek eşitliği” söyleminden bazı temel noktalarda farklılaşmıştır. Özellikle bu yasalardan ikisinin Cumhuriyet’in ilk büyük hukuk çalışması olarak kabul edilen 1926 Medeni Kanunu ile yine 1926 tarihli TCK yerine yeni kanunlar getirdiği göz önüne alındığında, yasalara ilişkin kamuoyu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tartışmalarının, Cumhuriyet’in ilk yılları itibarıyla şekillenen “kadın söyleminden” farklılaşmış olması beklenir.

Bu çalışmada yukarıda sözü edilen yasaların çıkarılma süreci incelenerek, Türkiye’de “kadın-erkek eşitliği” ve “kadın hakları” tartışmalarının söylemsel eğilimleri ve Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki Kemalist söylemden farklılaşan ve örtüşen yanları ana hatlarıyla ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla feminist kadın örgütlerinin yasaların çıkarılma sürecinde yürüttükleri kampanyalar kapsamında oluşturdukları metinler ve TBMM’de ilgili yasalara ilişkin genel kurul tartışmaları incelenecektir. Öncelikle Kemalist söylemde kadının ve kadın

haklarının konumu ve kadınların bu konudaki görüşleri özetlenmeye çalışılacak; ardından son dönem tartışmalara geçilecektir.

Kemalist Söylemde Kadın: Medeni Kanun ve Kadınlara Siyasal Hakların Tanınması Süreci

Kadın sorunları ve kadınların konumu, 20. yüzyıla birlikte modernleşme sürecine geç katılan Üçüncü Dünya Ülkelerinin siyasal söyleminin ve gündeminin ana konularından biri olmuştur. Nilüfer Çağatay ve Yasemin Nuhoglu Soysal bu durumu iki ana nedene bağlamaktadır: Öncelikle bu ülkeler kadın hakları alanındaki reformları, uluslararası devletler sistemi içerisinde yer alabilmenin yolu olarak görmüşlerdir. Eski sistemle bağlarının tamamen koptuğunun göstergelerinden biri de kadınlarla ilgili reformlar olmuştur. İkinci olarak, bağımsızlıklarını geç kazanmış üçüncü dünya ülkeleri için, ulusal inşa sürecinin sağlanması, kadınların da siyasal ve ekonomik süreçle bütünleştirilmelerini gerektirmiştir (1990: 302). Bu durum genellikle bu ülkelerde, yurttaşlık haklarının kadınları da içerecek biçimde genişletilmesi sürecinin devlet girişimiyle başlamasını ve “verilmiş haklar” söyleminin yerleşmesini beraberinde getirmiştir. Kadın hakları, bireysel özgürlükler çerçevesinde değil, kalkınma ve endüstrileşme öğelerine atıflar yapan “toplumsal yarar” çerçevesinde ele alınmış, sınıf, etnisite ve cinsiyet farklılıklarını yok sayan böylesine geniş ve soyut bir kategoride ele alınan kadın sorunları erkek egemenliğinin yeniden üretilmesiyle sonuçlanmıştır (Çağatay ve Nuhoglu Soysal, 1990: 303, 304).

Cumhuriyet’in kadın sorununa yaklaşımında da bu özellikler görülmektedir. Kemalist Rejimin ilk kültürel devriminin temel ayaklarından birini kadın hakları oluşturmuş; bu konudaki reformlar bir yandan laik Cumhuriyet’in Osmanlı geleneğinden kopuşunun simgesi olurken, diğer yandan Batı nezdinde demokratikleşmenin kanıtı sayılmıştır (Durakbaşı, 1998: 36-40; Göle, 2004: 90-99; Tekeli, 1982: 208-218). Cumhuriyet’in ilk büyük hukuk reformu olan Medeni Kanun’un oybirliğiyle kabul edildiği TBMM görüşmelerinde, Adliye Vekili Mahmut Esat Bey’in kanuna ilişkin konuşması bu durumu yansıtan güzel bir örnektir. Mahmut Esat Bey’e göre bu kanunun kabulüyle “geçen 13 asır duracak ve Türk Milletine, Türk Camiasına yeni ve feyizli medeni bir hayat açılacaktır.” Milletvekiline göre kanun uygulanmaya başlanınca “Türk milletini medeni kabiliyetten azade görenler ... Türk inkılabı önünde kendilerinin ne kadar geri kaldıklarını görecekler ve ... bir hicap içinde kalacaklardır” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926: 230). Benzer bir söylem, kadınlara milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını veren 5 Aralık 1934 tarihli Anayasa değişikliği tartışmalarında da görülmektedir. Konunun TBMM görüşmelerinde söz alan dönemin Başbakanı İsmet İnönü’ye göre “Yakın gelecekte Türk Devletinin ve Türk Ulusunun geniş kudretlerinin sırrı anlaşıldığı zaman, bunun başında ilk günden beri Türk

inkılâbının Türk kadınına verdiği haklar esaslı bir delil” olacaktır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1934: 82).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında kabul edilen Medeni Kanunla birlikte dine dayanan, kadına biyolojik cinsiyet ayrımı çerçevesinde yaklaşan ve kadının kamu yaşamına ve siyasete katılım, evlenme, boşanma, miras ve tanık olma haklarını erkekler lehine kısıtlayan Mecelle kaldırılmış, yasal düzlemde kadın-erkek eşitliğine yönelik adımlar atılmıştır (Koyuncuoğlu, 1998: 58). Kadınlara seçme seçilme haklarının tanınmasıyla da kadın hakları konusundaki reformların tamamlandığı kabul edilmiştir. Bu yasalara ilişkin meclis tartışmalarında kadınların öncelikle “annelik” rolleriyle tanımlandıkları görülmektedir. Hem Medeni Kanun’a ilişkin konuşmalarda hem de seçme seçilme hakkının kadınlara da verilmesini öngören Anayasa değişikliği tartışmalarında, kadınlar öncelikle ulusun ve gelecek neslin cefakâr anneleri olarak işaretlenmişlerdir. Vurgulanan bir diğer konu da kadınların Türk Kurtuluş Savaşı’nda gösterdikleri kahramanlıklar ve mücadele olmuştur. Bu mücadele, “verilen” hakların “hak edildiğinin” kanıtı olarak görülmüş, kadınların ulusun yeniden inşasına katılımlarının savaşlarda gösterilen çabalar sonucu hak edildiği ileri sürülmüştür. Konuşmalarda dikkati çeken bir diğer nokta da kadın-erkek dayanışmasına yapılan atıflardır. Ancak bu dayanışmanın yönü kadından erkeğe doğru bir özveri niteliğindedir. Kadın her zaman erkeğinin yanında ona destek olmandır. Kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesini savunan Konya Milletvekili Refik Bey’in sözleriyle “Türk kadını acun tanır. Erkekten hiçbir savaşta geri kalmamış, onunla omuz omuza yürümüş, onunla tarlada beraber çalışmıştır. Ekin kaldırırken, ineğini sağarken, yavrusuna ninni söylerken dahi erkekten ayrılmayan Türk kadını ulus işlerinde de yüksek varlığını göstermiştir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1934: 83).³

Özetle, dönemin meclis tartışmalarına bakıldığında kadınlığı oluşturan unsurların annelik, vatanseverlik, fedakârlık, kabiliyetlilik ve faziletlilik olarak sıralandığı görülmektedir. Böyle bir tanımlama Mustafa Kemal Atatürk’ün çeşitli söylevlerinde de görülmektedir:

Kadının en büyük görevi analıktır. İlk eğitim verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu görevin önemi gereği gibi anlaşılır. Ulusumuz güçlü bir ulus olmaya kesin karar vermiştir (azmetmiştir). Bugünün gereklerinden biri de kadınının her yönden yükselmelerini sağlamaktır. (İzmir’de Halk ile Konuşma, 31.1.1923. Aktaran İnan, 1991: 42)

Kimse yok sayamaz ki (inkar edemez ki), bu savaşta ve ondan önceki savaşlarda ulusun yaşam yeteneğini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren Aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla birlikte, sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur

demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip savaş bölgesinin gereçlerini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o özverili, o tanrısal Anadolu kadınları olmuştur. Bundan ötürü hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı gönül borcu ve içyükümü ile (şükran ve minnetle) sonsuza dek sevgi ve saygı ile anıp kutsayalım (Konya Kızılay Kadınlar Şubesindeki Çay Toplantısında, 21.3.1923, Aktaran İnan, 1991: 45)

Türk kadını nasıl olmalıdır?

Türk kadını dünyanın en soylu, en erdemli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklıkta değil, aktörede, erdemde ağır, ağırbaşlı (vakir) bir kadın olmalıdır. Türk kadınının ödevi, Türk'ün anlayış ve düşünüşüyle, bileğiyle, dayancıyla koruma ve savunmaya gücü yeter (kadir) kuşaklar yetiştirmektir. Ulusun kaynağı, toplumsal yaşamın temeli olan kadın, ancak erdemli olursa ödevini yerine getirebilir. (İzmir Kız Öğretmen Okulunda, 14.10.1925, Aktaran İnan, 1991: 54, 55)

Cumhuriyet'in ilk yıllarına ilişkin meclis tartışmaları ve Atatürk'ün çeşitli konuşmalarında ifade edildiği şekliyle, bu dönemin kadınlara ilişkin söyleminin ikili bir karakterle malul olduğu söylenebilir: kadınlar bir yandan modernliğin simgeleri, diğer yandan da var olan toplumsal dokunun ve milli niteliklerin çözünmesini önleyen "gelenek bekçileri" olarak görülmüşlerdir (Kadioğlu, 1998: 94). Dönemin tartışmalarında "kadın hakları"na atıf yapılmamış, kadınlar annelik, bacılık gibi cinselliklerini örtecek toplumsal rollerle dile getirilmiş ve kadınlara tanınan haklar onların bireyselliklerini geliştirmenin bir aracı olarak görülmemiştir (Arat, 1998: 53; Akşit, 2005: 183). Yapılan reformlarla birlikte kadınlar çeşitli dinsel baskılardan kurtulsalar da, özgürleşme imkânları önemli ölçüde sınırlı kalmıştır (Kandiyoti, 1997).

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınların Reformlara ve Kadın Haklarına Bakışı

Kadınların Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın hakları konusunda dönemin koşulları gereği sınırlı bir mücadele verebildikleri görülmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen reformlar büyük ölçüde 'devlet feminizmi' ve girişimi yoluyla 'verilmiştir'. Bu durum özellikle Medeni Kanun'a ilişkin tartışmalarda görünür olmaktadır. TBMM'de reddedilen ve bazı konularda Mecelle'den de katı kurallar öngören medeni kanun tasarısına ilişkin tartışmalarda, kadınlar tasarıya yeterince tepki göstermedikleri için eleştirilmişlerdir. Öyle ki Kadınlar Birliği bu nedenle bir toplantı yapmış, konuyu ele almış ancak toplantı sonrası bir konuşma yapan Halide Edip, soruna kadın perspektifinden çok, aile birliğinin ve sağlamlığının korunması açısından yaklaşmıştır (Tekeli, 1982: 207). Kadınların, kendilerini tanımlama ve yeni Cumhuriyet içerisindeki rollerini saptama konusunda da devlet feminizminin sınırları içerisinde kaldığı söylenebilir. Annelik, kadınların

kendilerini tanımlamalarında temel unsurlardan biri olmuş, Kurtuluş Savaşı'nda erkeklerle verilen mücadele, kadın haklarının savunulmasında kullanılan gerekçeler arasında yer almış, kadının hem aile içinde hem de iktisadi alanda yeni haklar elde etmesi savunulurken, “modern ancak mütevazı, sorumlu, tutumlu, şefkatli” Kemalist kadın tipinin “püriten ahlak” anlayışı sorgulanmadan kabul edilmiştir. Bununla birlikte “alaturkalık ile iffetsizlik arasındaki gerilim, Türk kadınlarının zihninde Cumhuriyet döneminin başlangıcından bu yana huzursuzluk yaratıcı bir unsur olarak” varlığını sürdürmüştür (Durakbaşı ve İlyasoğlu, 2001; Kadioğlu, 1998: 96).

Siyasal haklar konusu Cumhuriyet döneminde kadınların devlet feminizminin önünde oldukları bir alan olarak farklılaşmaktadır. 15 Haziran 1924 gibi erken bir tarihte kadınlar tarafından, siyasi ve içtimai haklarını kazanmak, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yükseltmek amaçlarını taşıyan Kadınlar Halk Fırkası'nın (KHF) kurulmak istendiği ve Hükümete başvuruda bulunduğu görülmektedir (Zihnioğlu, 2003: 127). Ancak Fırka'nın kuruluşu programında tespit edilen ancak içeriği açıklanmayan “bazı düşünceler” nedeniyle reddedilmiştir. Bunun üzerine kadınlar, programdan siyasal hak mücadelesine ilişkin öğeleri çıkararak Kadın Birliği'ni kurmuşlardır (Zihnioğlu, 2003: 147). Dolayısıyla kadınların kendi inisiyatifleriyle başlattıkları siyasal hak mücadelesi engellenmiş, bu haklar Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun kendi çizdiği sınırlar çerçevesinde ‘uygun şartların’ oluşmasının ardından ‘verilmiştir’. Türkiye’de bağımsız ve güçlü bir kadın hareketinin gelişmesini sekteye uğratan bu durumun bir sonucu olarak, feminizm 1960'lardan itibaren Batı dünyasında bağımsız kitle hareketlerine dönüştüğü halde, Türkiye’de bu süreç gecikmiş ve 1980 sonrasına tekabül etmiştir.

1980 Sonrası Dönüşen Kadın Hareketi ve Kadın Haklarına Feminist Yaklaşım: Medeni Kanun ve TCK Tartışmaları

Türkiye’de feministlerin Kemalizm’in kadın anlayışını eleştirmeleri 1980'lere denk düşmektedir. ‘Özerk’ bir feminist hareketin gündeme gelmesi de bu dönemde olmuştur. Bu özerklik sadece Kemalist ideolojiden değil, feminizmi ‘burjuva sapması’ olarak gören ve kadınları geleneksel rollere hapseden sol ideolojilerden de bir ayrılışı ifade etmektedir (Göle, 2004: 111; Zihnioğlu, 2007: 1109- 1110). Daha önce var olan politik projeler, kamusal alana taşınmış ortak çıkarlar çevresinde örgütlenir, tek ve ortak bir geleceğe yönelerek farklılıkları ve özel çıkarları ‘özel alana’ hapsederken, 1980'lerle birlikte, kadın hareketi işe bu durumu sorgulamakla başlamış, kamusal-özel arasındaki belirgin ayrımlaşmanın sorgulanması bir politik mücadeleye dönüştürülmüştür (Timisi ve Ağduk-Gevrek, 2002: 14). Böylece 1980'ler “Türkiye’de kadınların toplumsal

cinsiyete ilişkin varoluş problemlerinin tartışıldığı, kadın olmanın ve kadınlığın anlamlarının belirginleştirildiği, feminizmin bir toplumsal proje olarak tartışıldığı, farklılıkların tarif edildiği bir dönem olmuştur.” (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 14, 15).

1990’lar Türkiye’de feminist hareketin kurumsallaşma dönemidir. Bu dönemde ayrıca Kürt Hareketi ve İslami Hareketle ilgili feminist talepler geliştirilmeye başlanmış ve feminizm önemli ölçüde büyük şehir hareketi olmaktan çıkmıştır (Bora ve Günal, 2002: 7-9). 2002 yılında 37 ilde 313 kadın örgütü olduğu tespit edilmiştir (Ecevit, 2004). 1990’lar aynı zamanda kadınların birlikte hareket edip bir sorun etrafında birleşmeye başladığı, bu bağlamda “proje feminizmi”nin de yaygınlaştığı bir dönem olmuştur (Bora ve Günal, 2002: 7-9). Kadın örgütleri 2000’li yıllarda da bu projeler etrafında ortak hareket etmişlerdir.

Yıldız Ecevit, 1990’larla birlikte oluşan kadın örgütlerinin genel özelliklerini şöyle sıralamaktadır: Bu örgütler erkeklerin hiyerarşik üstünlüğüne dayalı bir toplumsal yapıyı sorgulamakta ve eleştirmektedirler. Her türlü ayrımcılığa karşı çıkmakta ve kadınların güçlenmesi için çalışmaktadırlar. Uzun yıllar boyunca, ataerkil devlet ve erkek egemen siyaset yapma biçimleri tarafından engellendikleri için yeni siyaset yapma biçimleri ve alternatif örgütlenme modelleri geliştirmişlerdir. Küresel sivil toplum hareketlerinden etkilenmiş ve dünya kadın hareketiyle ilişkilerini güçlendirmişlerdir. Kamu kuruluşlarına eleman alımında cinsiyet ayrımcılığı, kadın-erkek eşitliği mücadelesi, siyasete katılımın artırılması, töre cinayetlerinin, ev içi şiddetin önlenmesi, kadın sığınaklarının kurulması, tecavüz, kadın satışı, bekaret kontrolü, kız çocuklarına yönelik ayrımcılık gibi sorunlar çerçevesinde önemli bir kadın aktivizm alanı oluşturmuşlardır (Ecevit, 2004).

2001 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanun ve 2004 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu kadın aktivizminin en etkin olduğu mücadele konularından biri haline gelmiştir. Kadın örgütleri hem yeni Medeni Kanun’un hem de yeni TCK’nin hazırlanma ve TBMM’de tartışılma sürecinde taleplerini kabul ettirmek üzere bir araya gelmiş ve Medeni Kanun Kadın Platformu ile TCK Kadın Platformu’nu oluşturmuşlardır. Bu platformlar taleplerini ve mücadelelerini özellikle toplu eylem ve kampanya örgütleme; imza kampanyası yapma; dilekçe verme; milletvekillerine, Başbakan’a ve Cumhurbaşkanı’na mektup ve telgraf gönderme; TBMM oturumlarını ve komisyonları izleme; milletvekilleriyle tek tek görüşme; şiddet için acil telefon hatları kurma, mahkemelerde duruşmaları toplu olarak izleme ve internetten faydalanma olanaklarını geliştirerek yürütmüşlerdir.

Medeni Kanuna ve TCK'ye ilişkin kadın platformlarının temel taleplerinin kadının bireyselliğinin ve cinsel özgürlüğünün kabul edilmesi gerekliliği ile devletin kadın hakları konusunda pozitif ayrımcılık yapması talebi etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu durum özellikle kadına yönelik cinsel saldırılar, töre cinayetleri ve bekâret kontrolü konularında daha da görünür olmuştur. Kadınlar ataerkil kolektif namus anlayışını eleştirmiş, kadınları faziletli, ağır başlı, fedakâr anneler olarak değil, kendi bedeni üzerinde söz sahibi olması gereken ve bireyselliğini geliştirme imkânlarına ulaşma hakkı olan insanlar olarak tanımlamışlardır. Örneğin 14 Eylül 2004 Salı günü “Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen 7 kadın platformu ve 80 kadın örgütü”nün gerçekleştirdiği Meclis'e yürüme eyleminde yapılan basın açıklamasında konuşan Ka-Der Ankara Şube Başkanı İlker Üstün, bu durumu “Devlet cinselliğimizi baskı altına almak yerine haklarımızı korumak zorundadır” (aktaran *Radikal*, 13 Eylül 2004) diyerek açıklamıştır. Bununla paralel olarak, kadının aile içindeki fedakâr ve bütünleştirici rolünü kutsallaştıran ve aileyi özel alan içerisinde gören bir yaklaşım yerine, kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşandığı yerler olarak aile kurumu tartışılmış, aile içi şiddet ve cinsel tacizin de suç kapsamında ele alınması ve cezalarda ağırlaştırıcı bir unsur olarak görülmesi talep edilmiştir. Kadınlar aile içi cinsel saldırıyı şöyle tanımlamışlardır:

TCK, Cinsel saldırı eyleminin, evlilik birliği içinde gerçekleşmesi halini şikâyete bağlı bir suç olarak kabul etmiştir. Hukuk sistemimize yeni girmiş olan bu suç türü, yaşamızın, bireyi, her koşulda şiddete karşı koruma kararlılığının bir yansıması olarak karşımıza çıkıyor. Yasaya hakim olan ‘Önce insan’ düşüncesi, evlilik kurumunu koruduğumuz zannıyla, kimse ile paylaşmadığımız, “özel alanımız” diyerek içimize attığımız, aile içinde yaşanan pek çok olumsuzluğun, özünde aileyi içinden kemiren ve çürüten unsurlar olduğunu görmemize yardımcı oluyor. Cinsel şiddet, çoğu zaman evin içinden birinden, hatta eşimizden gelebilir. Evlilik birliği, eşlerin birbirine dayak atmasına, hakaret etmesine, aşağılamasına, aç susuz bırakmasına, eve kapatılmasına nasıl izin veriyorsa, zorla cinsel birlikteliğe de izin vermez. (TCK Ankara Kadın Platformu, 2004)

Kadınların hem Medeni Kanun hem de TCK konusundaki taleplerini dayandırdıkları temel nokta artık Ulusal Kurtuluş Savaşı ve ‘Türk kadını’nın kahramanlığı değil, Avrupa Birliği kriterleri, İnsan Hakları Bildirgesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi uluslararası metinler olmuştur.

Kadınların söyleminde dikkati çeken bir diğer unsur da Cumhuriyet’in ilk yıllarında kullanıldığı şekliyle bir “Türk kadını”ndan bahsetmemesi ve daha evrensel bir şekilde insan haklarından ve kadın-erkek eşitliğinden bahsetmesi olmuştur. Cumhuriyet yasalarıyla Türkiye’de kadın hakları alanında atılan adımların önemi dile getirilmekle birlikte, artık bu yasaların geçerliliğini ve

güncelliğini yitirdiği vurgulanmıştır. Kadın örgütlerinin çeşitli açıklamalarında bu durumun kanıtı olarak Cumhuriyet'in farklı kuşak kadınlarının kadın haklarına yaklaşımlarındaki farklılık örnek gösterilmiş, böylece kadınların kendilerine ve sorunlarına yaklaşımlarının değiştiği ifade edilmiştir. Örneğin TCK Kadın Platformu'nun hazırladığı *Yeni Ceza Kanunu Kadınlara Ne Getiriyor?* başlıklı kitapçıkta şöyle denmektedir:

Devlet, yasa eli ile hem kendisini, hem de yurttaşlarını korur. Bizler de TC yurttaşları olarak bu korumadan eşit olarak yararlanma hakkına sahibiz. Kadınlar olarak bizi koruyan yasalara Cumhuriyet Devrimimizle sahip olduk. Cumhuriyet'in temelinde harcı bulunan kadınlar, 1926 tarihinde, yani cumhuriyetimizin ilanından üç yıl sonra, Medeni Yasa'ya, TCK'ya ve yurttaşlık haklarımızı koruyan diğer yasalara sahip oldular. 1926'lı yıllarda kabul edilen yasalar, bizi ümmet olmaktan ulus olmaya, kul olmaktan yurttaş olmaya taşıyordu. Bu değerli kazanım, doğal olarak, yılların ilerlemesi ile daha ileri ve daha çağdaş olana doğru evrilecekti. Bu gerçeği görebilmek için anneannelerimiz, annelerimiz, biz ve kızlarımız arasındaki anlayış ve kavrayış farklarını anımsamak yeterlidir.

Hem Medeni Kanun ve TCK hem de Anayasa'da kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın uygulanması konularında mücadele veren kadın örgütlerinin, elde edilen yasal kazanımlar sonrasında vurguladıkları önemli bir nokta, sadece yasal düzenlemelerin yetersiz kalacağı ve uygulamada da devletin kadınları koruyucu önlemleri alması gerektiğidir. Yürüttükleri başarılı kampanya sonucunda taleplerinin çoğunu kabul ettiren kadın örgütlerinin yasaya getirdikleri temel eleştiriler, töre cinayetlerine getirilen indirim kaldırılmasını öngören yasa maddesinin daha geniş bir kapsamı olan namus cinayetlerinden söz etmemesidir. Bir diğer eleştiri konusu ise, "genital muayenenin" gerekli hallerde hâkim ve savcı kararına bırakılması, mağdurun onayının bu konuda aranmamasıdır. Bu konuda Medeni Kanun ve TCK Kadın Platformu sözcüleri, TCK kabul edildikten sonra, "Namus cinayetleri, bekâret kontrolleri ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gerekli düzenlemelerin yapılmasına yönelik taleplerimiz sürecektir." açıklamasını yapmışlardır.⁴

2000'li Yılların İlk Yarısında TBMM Tartışmalarında Kadın Sorunları ve Kadın-Erkek Eşitliği Söylemi

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, 2000'li yılların başları, TBMM'de kadının Türk hukuk sistemindeki konumunda büyük dönüşümler yapan yasal/anayasal düzenlemelerin tartışılıp kabul edildiği yıllar olmuştur. Bu bölümde, bu düzenlemelere ilişkin tartışmalarda, milletvekillerinin kadın sorunlarına nasıl yaklaştıkları ve Kemalist kadın söylemi ile 1980 sonrası feminist söylemin Meclis

görüşmelerinde ne şekilde yer aldığı saptanmaya çalışılacaktır. Bunun için 21 ve 22. Dönem TBMM’inde kabul edilen yeni Medeni Kanun ve TCK’ye ilişkin TBMM genel kurul tartışmalarının yanı sıra, Anayasanın ailenin korunmasıyla ilgili 41. maddesi ve Anayasanın Kanun Önünde Eşitlik başlığını taşıyan 10. maddesinde değişiklik yaparak, ailenin eşler arasında eşitliğe dayanan bir kurum olduğunu belirten ve devlete kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü getiren yasalara ilişkin TBMM genel kurul tartışmaları da incelenmiştir. 22. Dönem TBMM’inde 18 Mayıs 2005’te Töre Cinayetleri konusunda bir araştırma komisyonu kurulması önerisi üzerindeki Genel Kurul tartışmaları da incelemeye alınmıştır.⁵

21. Dönem TBMM’inde aldıkları oy oranları sıralamasıyla Demokratik Sol Parti (DSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Fazilet Partisi (FP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) bulunmaktaydı. Fazilet Partisi’nin 22 Haziran 2001’de kapatılmasından sonra, bu partiden TBMM’ye giren milletvekillerinden bir kısmı Recai Kutan başkanlığında kurulan Saadet Partisi’nde (SP) bir araya gelirken, Abdullah Gül ve çevresinde kurulan ittifak Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AK Parti) kurdu. Yukarıda belirtilen Anayasa değişiklikleri ve Medeni Kanun’un TBMM’de kabulü sırasında hükümette Bülent Ecevit başkanlığındaki DSP-MHP-ANAP koalisyonu ve muhalefette DYP, AK Parti ve SP yer almaktaydı. Sadece iki partinin seçim barajını geçerek meclise girebildiği 2002 Genel Seçimleri sonrasında oluşan 22. Dönem TBMM’inde ise incelenen oturumlar sırasında iktidarda AK Parti ve muhalefette de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) vardı. 2005 yılı içerisinde AK Parti ve CHP’den istifa eden milletvekillerinin Anavatan Partisi’ne (ANAVATAN) katılmalarıyla birlikte meclis üç partili bir dağılıma sahip oldu.

TBMM Tartışmalarında Kemalist Kadın Söyleminin Öğeleri

İncelenen oturum tutanaklarında Kemalist kadın söyleminin görünür olan öğeleri yasal düzenlemeler ile çağdaş Batı uygarlığına ve uluslararası camiaya katılım arasında kurulan bağ; bu yasal düzenlemelerin “laik” sistemin simgesi olarak kabul edilmesi ve “Türk kadınının” niteliklerine ilişkin konuşmalarda ortaya çıkmıştır.

i. Çağdaş Uygarlığın Simgesi Olarak Kadın Hakları

TBMM tartışmalarında Kemalist kadın söyleminin ön olana çıktığı konulardan biri, görüşülen yasal düzenlemelerin çıkarılma nedeni olmuştur. İncelenen tüm tutanaklarda, yasal düzenlemelerin dışsal bir müdahale ile veya AB’ye giriş süreci nedeniyle yapılıp yapılmadığı konusuna değinilmiştir; zira ilgili yasal düzenlemelerin hepsi AB’ye giriş sürecinde çıkarılan uyum yasaları kapsamındadır. Bu durum milletvekillerini aslında yapılan düzenlemelerin

sadece AB'ye girmek için değil, var olan bir ihtiyaca cevap vermek için yapıldığını belirtmeye zorlamıştır. Ancak bir yandan yasa yapma sürecindeki böyle bir zorlama reddedilirken, diğer yandan da ilgili düzenlemeler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Çocuk Hakları Sözleşmesi, CEDAW gibi uluslararası belgeleri imzalayan Türkiye'nin yapması gereken yükümlülükler olarak tanımlanmıştır. Örneğin Medeni Kanun tasarısı hakkında DYP Grubu adına konuşan Kayseri Milletvekili Sevgi Esen yasanın gerekçesini şöyle ifade etmiştir:

Burada, bir şeyi daha net olarak ifade etmek istiyorum. Bugün, Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Avrupa Birliği istiyor diye değil, toplumun ihtiyaçları göz önüne alınarak, çağdaş toplum ve demokrasi hedefli bir tasarı görüşülmektedir. Bu tavır, birçok Avrupa ülkesinin önündedir ve Türk tarihine yakışanıdır. ...

Değerli üyeler, Medeni Kanun Tasarısının bugüne gelmesi hiç de kolay olmamıştır. 1949'da ülkemiz tarafından imzalanan İnsan Hakları Bildirisi ve 1984 tarihinde imzaladığımız SEDAV çerçevesinde, 2001 yılına geldiğimiz halde, henüz yasalarımızdaki çalışmalar ve eksiklikler giderilememiştir. (TBMM, Tutanak Dergisi, 2001: 64)

Milletvekillerinin konuşmalarında ayrıca, kadın haklarına verilen değer ile Türkiye'nin uluslararası camiadaki "şerefli" yeri arasında bağlantı kurulmuş, vekiller sıklıkla bu konuya değinmiştir. İncelenen her iki dönemde (21. ve 22. Dönem) TBMM'de yer alan partilerin sözcülerinin bu söyleme konuşmalarında yer verdiği görülmektedir. Milletvekilleri kadın hakları açısından Türkiye'yi diğer ülkelerle karşılaştırmış, Türkiye'nin kadın hakları, töre cinayetleri, kadın-erkek eşitliği, kadınların siyasal hayata katılımı konularındaki dünya sıralamalarına değinmiştir. Bu konudaki ilginç örneklerden biri, Anayasa'ya devlete kadın erkek eşitliğini sağlama yükümlülüğünü getiren değişiklik hakkında konuşan Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu'nun Türkiye'yi Uganda ile karşılaştıran konuşmasıdır:

Şimdi, sizlere, dünya ülkelerinden birkaç örnek vereyim, siyasette kadının yeri konusunda parlamentolardaki durum: İsveç yüzde 42, Norveç yüzde 36, Almanya yüzde 30, Türkmenistan yüzde 26, Çin yüzde 21, İngiltere yüzde 18, Avrupa toplamı ortalama yüzde 20, Uganda yüzde 17, Amerika yüzde 14, İspanya yüzde 13, Tunus yüzde 12, Fransa yüzde 20, Bulgaristan yüzde 11, Suriye yüzde 10, Yunanistan yüzde 8, Portekiz yüzde 8, Türkiye yüzde 4; Mısır, Bangladeş, Yemen yüzde 2. Biliyorsunuz, zaman zaman kimi şeylerde «Uganda'da bile bu yok» filan gibi sözler sarf ederiz; parlamentoda, Türkiye'de yüzde 4, Uganda'da yüzde 17 oranında kadın temsili var. Dünya ortalaması yüzde 10. (TBMM Tutanak Dergisi, 2004a: 88)

Burhan Kuzu'nun bu karşılaştırmasına daha sonra Adana Milletvekili Uğur Aksöz de atıf yapmış ve konuşmasını "Parlamentodaki bayan milletvekili nispeti, Uganda'da yüzde 17, Türkiye'de yüzde 4'müş. Bu ayıp bize yeter diyorum, saygılar sunuyorum." (TBMM Tutanak Dergisi, 2004a: 93) diyerek bitirmiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Özetle TBMM konuşmalarında, kadın konusunu batı medeniyetine uyum sürecinin bir simgesi olarak gören Cumhuriyet dönemi kadın söyleminin devam ettiği görülmektedir.

ii. Laik Sistemin Simgesi Olarak Kadın Hakları ve Medeni Kanun

Tartışmalarda Kemalist kadın söyleminin görünür olduğu bir diğer nokta da, medeni kanun görüşmelerinde ortaya çıkan kanun tasarısının gerekçesine yönelik tartışmalar olmuştur. Zira görüşülen yeni medeni kanun tasarısına yeni bir gerekçe yazılmamış, 1926'da Mahmut Esat Bozkurt tarafından yazılan eski kanun gerekçesi sadeleştirilerek ve özetlenerek kullanılmıştır. Gerekçenin özellikle Medeni Kanun ile Türk ulusunun "kendisini çeviren hastalıklı inançlarından ve kargaşadan" kurtulacağı, "eski uygarlığın kapılarını kapayarak yaşam ve verimlilik getiren çağdaş uygarlığın" içine gireceğini belirten bölümü, bu bölümü eleştiren muhafazakar AK Parti ve SP'li milletvekilleri dışındaki vekillerce savunulmuştur. Böylece Kemalist söylemin, medeni kanunu "eski düzenin" karşıtı olarak kuran öğesi tartışmalarda tekrarlanmış, medeni kanun laik sistemin simgelerinden biri olarak görülmüştür. Bu konuda ANAP Grubu adına söz alan Denizli Milletvekili Beyhan Aslan'ın konuşması tartışmaları özetleyen bir örnek olarak gösterilebilir:

Devrin Adalet Bakanı Sayın Esat Mahmut Bozkurt tarafından kaleme alınan gerekçe, bugün dahi hayatiyetini korumaktadır. Medenî Kanunun Türk toplumuna kazandırılmasındaki amaç, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır; aynı hedef bugün de geçerlidir. Bazı çevreler, 1926 tarihli Medenî Kanunun gerekçesinin aynen alınmadığını, Medenî Kanunun laiklik karakterinin saklanmaya çalışıldığını iddia etmişlerdir. Gerekçeyi tenkit eden bir başka görüş de -ki bu görüşlerini Adalet Komisyonunda muhalefet şerhleriyle ifade etmişlerdir- gerekçede, Türk toplumunun tarihin derinliklerinden bugüne, 21 inci Yüzyıla süzülüp gelen tarihî, millî, dinî ve kültürel değerleri açıkça aşağılayıcı cümlelerden oluştuğu şeklindedir. Biz, her iki zıt görüşe de katılmıyoruz. Görüştüğümüz tasarının gerekçesi dikkatle okunup değerlendirilirse, Medenî Kanunun içeriği incelenirse, Esat Mahmut Bozkurt'un hayatı ve eserleri dikkatle incelenirse, Medenî Kanunun laiklik yapısının korunduğu açıkça anlaşılır. ... Gerekçe, Türk toplumuna aydınlık ve çağdaş bakışı yansıtan bir belge niteliğindedir. (TBMM Tutanak Dergisi, 2001: 30,31)

Bu tartışmalarda görülen bir diğer özellik de, yeni Medeni Kanun'un bir yandan "çağdaş batı medeniyetinin" niteliklerini taşıırken, diğer yandan başka ülkelerin kanunlarından alınmadığı ve TBMM tarafından hazırlandığı için yeni Türk milli değerlerini de yansıttığına yapılan vurgu olmuştur. Bu görüşlerin özellikle MHP'li milletvekillerce vurgulandığı görülmektedir. Örneğin Medeni Kanun hakkında MHP Grubu adına söz alan Denizli Milletvekili Salih Erbeyin, yeni yasanın oluşturulmasında dikkat edilen hususları şöyle açıklamıştır:

Bunu yaparken hiçbir dogmaya bağlı kalmadan, ütopya da yapmadan, Yüce Türk Milletini ve Devletini çağdaş dünya devletleri arasında en mümtaz konuma getirme gayretinde bulduk. Yüce Türk Milletinin geleneğinde yer alan güçlü aile yapısını koruma ve güçlendirme azminde olduk. Her ülkenin medenî kanununun, çağdaş dünya normları yanında, kendi tarihî, ailevî, kültürel gerçekleriyle de örtüşmek durumunda olduğunu gözden kaçırmadık. Bu ayrıntılar, çağdaş dünyadan uzaklaşmak değil, çağdaş dünya değerlerine katkıda bulunmaktır felsefesinden hareket ettik. (TBMM Tutanak Dergisi, 2001: 26)

Milletvekilinin görüşleri, Meclis genelinin eğilimini de ortaya koymaktadır. Bu eğilim Cumhuriyetin ilk yıllarındaki görüşle uyum içerisindedir: Bir yandan "hurafelere dayanan" eski hukuk sisteminden vazgeçilirken diğer yandan çağdaş nitelikler taşıyan yeni düzenlemeler Türk Milletinin "millî değerleri"yle çelişmemekte, tam tersine uyumaktadır.

iii. "Kahraman" Türk Kadını

Tartışmalarda, Cumhuriyet dönemi TBMM tartışmalarının aksine, kadınlara ilişkin baskın tanımlamanın "faziletlilik", "cefakarlık", "özveri", "analık", "Kurtuluş Savaşı'nda gösterilen kahramanlık" gibi öğelerle kutsallaştırılan, cinsiyetinden arındırılmış bir "kadın" olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle kadınlara verilen hakların gerekçelendirilmesinde kimi zaman milliyetçi ve muhafazakâr milletvekillerce yukarıda sayılan niteliklere atıf yapıldığı görülmektedir. Örneğin MHP grubu adına konuşan Erzurum Milletvekili İsmail Köse yeni Medeni Kanun ile kadınlara tanınan hakları şu gerekçelerle savunmuştur:

Aile ve miras hukuku çerçevesinde Türk kadınına yeni hakların verilmesi, Milliyetçi Hareket Partisinin son derece önemsedığı ve gerçekleşmesinden mutluluk duyduğu bir konudur. Türk kadını, tarihimizde önemli roller üstlenmiş, hanlar, hakanlar, sultanlarla birlikte devlet yönetmiş, cenklere, savaflara katılmış, Kurtuluş Savaşı'nda cepheye mermi taşımıştır. ... Bugünkü Türk toplumunda erkekle omuz omuza, hemen bütün mesleklerde başarılı ve söz

sahibi olan Türk kadınının fiilen sahip olduğu birçok hakkın yasayla da tesciline hiçbir itiraz makul sayılmaz. (TBMM Tutanak Dergisi, 2001: 34)

Yine 2004 yılında Anayasanın Kanun Önünde Eşitlik başlığını taşıyan 10. maddesinde değişiklik yapan yasanın görüşüldüğü tutanakta söz alan ve AK Parti İstanbul Milletvekili ve Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu, kadın-erkek eşitliğinin gerekçesini,

Bu konudaki düzenlemeler konusunda, tabii ki, bizim hanımlarımızın değeri elbette ki, bir başkadır. Türk toplumunda, kadın zaman zaman farklı yorumlar da olsa, yeri gelmiştir çok önemli roller üstlenmiştir. Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşındaki Türk kadınıyla alakalı sözünü burada söylemek istiyorum: "Dünyada hiçbir milletin kadını 'ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım; milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim' diyemez" diyor Büyük Atatürk. Dolayısıyla, böyle bir hizmet yapmış grubun, kesimin mutlaka kollanması, korunması ve eksikliklerin kesinlikle giderilmesi gerekmektedir. (TBMM Tutanak Dergisi, 2004a: 29)

diyerek açıklamıştır. Böylece Kemalist söylemin özellikle "savaşta gösterdiği başarılarla kahraman" ve "erkeğine destek olan" Türk kadını tanımlamasının söylemsel olarak kadın haklarının gerekçelerinden biri olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

TBMM Tartışmalarında Feminist Kadın Söyleminin Öğeleri

TBMM tartışmalarında feminist kadın söyleminin özellikle kadın haklarının gerekçelendirilmesinde ve kadınların cinsel özgürlükleri ile kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olma haklarına ilişkin konuşmalarda ortaya çıktığı görülmektedir. Bu söylemin kendisine yer bulduğu konuşmalar 21. Dönem TBMM'sindeki merkez sağ ve sosyal demokrat partilerle 22. Dönem'de muhalefetteki tek parti konumunda olan CHP'li milletvekillerinin konuşmaları olmuştur.

Feminist kadın söyleminin ön plana çıktığı konular Medeni Kanunun aile hukukuna ilişkin düzenlemeleri, kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması ve yeni TCK'nin cinsel saldırı suçları ve töre cinayetlerine ilişkin kısımlarıdır. 18 Mayıs 2005'te töre cinayetleri konusunda bir meclis araştırma komisyonu kurulmasına ilişkin önerilerinin tartışıldığı meclis oturumundaki konuşmalarda da feminist söylemin öğeleri görülmektedir. Bu öğeler şöyle özetlenebilir:

i. Uluslararası Sözleşmelerden Kaynaklanan Kadın Hakları Tanımı

Daha önce de belirtildiği gibi, TBMM tartışmalarında kadın haklarının dayandırıldığı temel gerekçe, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, İnsan Hakları

Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, CEDAW, Birleşmiş Milletler Kadın Konferansı ve Pekin +5 Sonuç Bildirgeleri gibi uluslararası sözleşmeler ve belgeler ile bu bunların Türkiye tarafından kabul edilmesinden doğan yükümlülüklerdir. SP milletvekilleri dışındaki milletvekilleri, konuşmalarında sıklıkla bu sözleşmelere atıf yapmışlar, yasa oluşturulurken de bu sözleşmelerin dikkate alındığını dile getirmişlerdir.

“Kamuoyu baskısı” yasal düzenlemelerde kadınlar lehine yapılan değişikliklerin bir diğer gerekçesi olarak sunulmuştur. Bu durum özellikle Medeni Kanun ile TCK görüşmelerinde görülmektedir. Örneğin Medeni Kanun hakkında ANAP Grubu adına söz alan İzmir Milletvekili Işıl Saygın, yeni bir yasal düzenleme ihtiyacını şöyle açıklamıştır:

Uluslararası hukuk açısından ise, başta, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve ek ihtiyari protokol olmak üzere, taraf olduğumuz diğer uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan taahhütlerimiz, yasalarda var olan kadın-erkek eşitsizliğinin kaldırılmasını zorunlu kılmaktadır. Öte yandan, Avrupa Birliğine uyum sürecinde, ulusal programda kısa vadede yapmayı taahhüt ettiklerimiz arasında Medenî Kanun değişikliği de yer almaktadır. Bütün bu ulusal ve uluslararası hukukî nedenler yanında, aile içinde eşlerin eşit haklara sahip olmaları, toplumsal açıdan da gerekli hale gelmiştir. Bilindiği gibi, kamuoyu, Medenî Kanun değişikliğini sabırsızlıkla beklemektedir. (TBMM Tutanak Dergisi, 2001: 29).

Konuşmalarda kadın haklarına ilişkin tanımlamaların bir diğer niteliği de, kadın haklarının insan hakları içerisinde kabul edilmesidir. Örneğin töre cinayetleri konusunda bir meclis araştırma komisyonu kurulmasına ilişkin tartışmalarda CHP Grubu adına söz alan İzmir Milletvekili Türkan Miçoğulları'na göre “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre, hukuka ve yazılı belgelere göre, bütün insanlar eşittir. Bu çerçevede, kadını ve erkeğiyle tüm insanlar insan oldukları için eşit haklara sahiptir. Kültür ya da gelenekler, kadının temel insan haklarının ihlali için bir gerekçe olamaz.” (TBMM Tut. Der. D.22, YY.3, C. 85, B. 100, s. 47). Benzer şekilde, töre cinayetleri konusunda bir araştırma komisyonu kurulmasına ilişkin AK Parti Gaziantep Milletvekili Fatma Şahin ve 46 Milletvekilinin önerisinde de töre cinayetleri insan hakları ihlalleri olarak tanımlanmıştır. Buna göre töre cinayetleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine (CEDAW) aykırıdır. 1992 yılında alınan CEDAW 19 nolu tavsiye kararına göre devlet, kadınlara karşı üçüncü kişilerin uyguladığı insan hakları ihlallerini önlemekle yükümlüdür. (TBMM Tutanak Dergisi, 2004a: 71).

ii. Kadın Haklarının Korunmasının Gereği Olarak Pozitif Ayrımcılık

Kadın haklarının korunabilmesi için sadece yasal eşitliğin yetmediği, devletin bu konuda gerekli önlemleri almak ve pozitif ayrımcılık yapmakla yükümlü olması gerektiği tartışılarda yer bulan bir diğer feminist söylem olarak kabul edilebilir. 21. Dönem TBMM tartışmalarında yasal olarak getirilmesi gereken bir düzenleme olarak görülen ve talep edilen pozitif ayrımcılık ilkesi Anayasaya 22. dönemde eklenmiştir. Pozitif ayrımcılık özellikle Anayasanın kanun önünde eşitlik ilkesini düzenleyen maddesi ile töre cinayetlerine ilişkin meclis oturumlarında gündeme gelmiş ve kadınlara fırsat eşitliği sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Töre cinayetleri tartışılırken CHP Grubu adına söz İstanbul Milletvekili Güldal Okuducu, pozitif ayrımcılığı

Değerli arkadaşlarım, yapmamız gereken şey, kimseyi, ama, hiç kimseyi, öncelikle de kadınlarımızı aldatmaya çalışmamaktır. Bizler yasal eşitliğin çok önemli olduğunu biliyoruz; ama, yasal eşitliği hayata geçirmenin yolunun da fırsat eşitliğini sağlamak olduğunu biliyoruz; yani, kadınların toplumsal, ekonomik, siyasî güçsüzlükleri karşısında, bunu giderecek olan önlemleri almanın adımlarını atmak durumundayız. (TBMM Tutanak Dergisi, 2004a: 94)

diyerek savunmuştur. Pozitif ayrımcılığa ilişkin tartışılarda en çok atıf yapılan sözleşmenin Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) olduğu görülmektedir. Bu sözleşmenin yanı sıra, toplumsal eşitsizlikler ve ataerkil kültürel yapılar da kadına yönelik pozitif ayrımcılığı zorunlu kılan koşullar olarak kabul edilmiştir.

iii. Kendi Varoluş Serüveninin Öznesi Olarak Kadın

Kadının ataerkil kültürel ve toplumsal yapılar içerisinde yer alan kurallara uyması beklenen üyeler olarak değil, kendi var oluşundan sorumlu, özgür bireyler olarak kabul edilmesi gerektiği de özellikle töre cinayetleriyle ilgili tartışılarda kadın milletvekilleri tarafından dile getirilmiştir. Töre cinayetleri konusunda CHP grubu adına konuşan İzmir Milletvekili Türkan Miçoğulları'na göre:

Töre veya namus cinyeti denilen olay, ülkemizde kadınların maruz kaldığı sorunlardan sadece biridir. Esasen, kadınların, modern Batı toplumları da dahil, günümüzde yaşadığı daha pek çok sorun vardır. Bu sorunların arka planında sosyal, kültürel, ekonomik birçok sebep, tarih ve coğrafyadan gelen pek çok unsur bulunmaktadır. Töre cinayetlerinin temelinde ise, büyük ölçüde ataerkil zihniyetin erkek varlığını ve haklarını önceleyen ya da merkeze alan bir anlayışın, kadınlarla ilgili algı ve kabulleri yatmaktadır. Kadını kendi var oluş serüveninin öznesi kabul etmeyen bu anlayış, doğumundan itibaren onu erkekten aşağı ve ikinci bir cins olarak algılama ve kodlama anlayışına düşmektedir. Bu bağlamda,

toplum yaşamının sınırlarını belirleyen gelenek, görenek, ahlak, töre ve namus gibi değerler ön plana çıkmaktadır. (TBMM Tutanak Dergisi, 2005: 47).

Kadının kendi cinselliği ve hayatı üzerindeki kararları kendisinin verme hakkı olduğu da özellikle kadın milletvekilleri tarafından vurgulanmıştır. TCK tartışmalarında CHP Grubu adına söz alan Adana Milletvekili Gaye Erbatur töre cinayetlerine ilişkin yasal düzenlemeyi “kadınların hayatları ve bedenleri hakkında özgürce karar verme hakları, en önemlisi, hayat hakları hakkında” bir düzenleme olarak tanımlamış ve TCK ile getirilen hükümleri olumlu bularak, kadın-erkek eşitliğini sağlamanın yolunun, kadını birey olarak kabul etmekle mümkün olacağını belirtmiştir. Erbatur’a göre

Kendi bedeni üzerinde söz sahibi olamayan, cinselliğini kendi iradesiyle yaşayamayan, ailesindeki erkeklerin vesayetinde olan, namusu onlardan sorulan bir kadın, nasıl erkekle eşit olabilir?! Bu ataerkil kalıntıların toplumumuzdan silinmesi için ne gerekiyorsa yapmalıyız. Yaşama hakkı, en yüksek değerdir. İnsanlarımızın bir kısmı için bu en yüksek değeri koruyamıyorsak, kadınlarımızın, kızlarımızın yaşama hakkını güvence altına alamıyorsak nasıl başımızı dik tutabiliriz?! Bunu sağlayabilmek için elimizden geleni yapmalıyız. (TBMM Tutanak Dergisi, 2004b: 22).

Namusun kadın bedeni üzerinden tanımlanmasını eleştiren feminist bakış açısının görünür olduğu bir diğer nokta da, kadına yönelik cinsel saldırıların “namus” gibi toplumsal bir olguya değil, bir birey olarak kadınların bedensel dokunulmazlıklarına ve insan haklarına dayandırılması gerektiği olmuştur. Beden dokunulmazlığı ilkesi, TCK’nin “Genital Muayene” başlığını taşıyan 287. maddesine yönelik tartışmalarda da CHP’li milletvekillerce vurgulanmıştır. TCK Kadın Platformunun tarafından da dile getirilen, genital muayenenin kişinin beden dokunulmazlığına aykırı olduğu savını savunan CHP’li vekiller ve genital muayenenin hakim kararı olduğu taktirde kişinin isteği dışında yapılabileceğini öngören 287. maddenin bu niteliğini eleştirmişlerdir. Örneğin CHP Grubu adına söz alan İzmir Milletvekili Canan Arıtman “bekaret kontrolü” olarak bilinen “genital muayenenin” kadın sağlığı için değil, kadınlar üzerinde denetim kurmak amacıyla yapılan toplumsal bir olgu olduğunu vurgulamış ve bu muayenenin her koşulda kişinin kendi isteği ile yapılması gerektiğini savunmuştur. Arıtman’a göre:

Ülkemizde yıllardır toplumsal bir sorun olarak süregelen ve hâlâ önemini koruyan kızlık zarı muayenesi, bir başka deyişle bekâret denetimi, kadın sağlığını psikososyal boyutuyla önemli ölçüde etkileyen, cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir uygulamadır. Aynı zamanda, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olma hakkını ortadan kaldıran, fiziksel ve ruhsal sonuçları açısından da

kadın bedenine uygulanan bir şiddettir. Kadının insan hakları ihlalidir ve haklı gösterilemez. (TBMM Tutanak Dergisi, 2004c: 217)

Tartışmalara bakıldığında feminist kadın söyleminin kadınların kendi bedenleri ve hayatları üzerinde söz sahibi bireyler olarak tanımlayan öğelerinin 22. dönemde ve CHP'li milletvekilleri tarafından kullanıldığı görülmektedir. AKP'li milletvekilleri ise özellikle genital muayene konusuna değinmemişlerdir.

Sonuç

Türkiye'de 2000'li yılların ilk yarısı, iki temel kanunun –Medeni Kanun ve TCK- yeniden yapılması ve Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki uyum yasaları kapsamında Anayasa'ya kadın-erkek eşitliği lehine değişiklikler getirilmesi vesilesiyle, kadın haklarının gündeme geldiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte güçlü bir örgütlülük ve aktivizm gerçekleştiren kadın örgütleri var olan yasalara sinmiş cinsiyetçi kadın hakları söyleminin tekrarlanmaması doğrultusunda önemli bir mücadele vermiş ve bir karşı söylem geliştirmiştir. Bu söylem Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında şekillenen ve kadınları 'ulusun anası', Kurtuluş Savaşı'nın cephe gerisindeki 'kahramanı', 'çağdaş medeniyetin simgesi ve kurucu unsuru' olan fedakâr, faziletli, namuslu "Türk kadını" olarak tanımlayan Kemalist söylemin karşısına; kadını uluslararası anlaşmalarda tanımlanan insan hakları çerçevesinde, kendi hayatının öznesi olan özgür bir birey olarak tanımlayan yeni bir söylemle çıkmıştır. Feminist bir perspektifle şekillenen bu yeni kadın hakları söylemi, dönemin TBMM tartışmalarında özellikle kadın milletvekillerinin konuşmalarında kendisine yer bulmuştur.

TBMM tartışmalarında kadına ilişkin temel tanımlamada feminist kadın anlayışının belirleyici olduğu söylenebilir. Milletvekillerinin konuşmalarında, kadın örgütlerinin diliyle örtüşür şekilde kadın, kendi hayatının öznesi olan bir birey olarak görülmüş, ataerkil kültürel yapılar eleştirilmiş, pozitif ayrımcılığın gerekliliği kabul edilmiş, kadın hakları, uluslararası belge ve sözleşmelere dayandırılarak "insan hakları" çerçevesinde ele alınmıştır. Bu önemli kırılmalarla birlikte Kemalist söylemin kadınları yeni rejimin laikliğinin ve eskisinden ayrılığının simgesi ve genç Cumhuriyet'in çağdaş Batı medeniyetindeki yerini vurgulamanın aracı olarak gören anlayışının TBMM tartışmalarında varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Kemalist kadın söyleminin TBMM tartışmalarında görülen bir diğer öğesi ise, kadın haklarını kadınların Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri kahramanlıkla ilişkilendiren vurgusu olmuştur.

Bugünden geriye bakıldığında, yasaların ve yasa koyucuların cinsiyetçi dilinde önemli bir feminist alan açan bu dönemin, Türkiye'de kadın hakları söylemi konusunda kısa bir parıldama anı olduğu söylenebilir. Kendisini muhafazakar-

demokrat bir politik çizgide tanımlayan AK Parti'nin bu dönemden sonraki iktidarları döneminde, yasa koyucuların ve siyasa yapıcılarının dilinde açılan bu feminist alan giderek daralmıştır. Evrensel insan haklarıyla korunan özgür bir birey olarak kadın söyleminden, ancak aile ve muhafazakâr değer yargıları aracılığıyla tanımlanan ve bedeni kontrol altına alınması gereken bir tehdit olarak görülen kadın anlayışına doğru bir daralmayla malul bu söyleme çok sayıda örnek verilebilir: Başbakanlığı döneminde Recep Tayyip Erdoğan'ın Dünya Kadınlar Günü vesilesiyle yaptığı bir konuşmada kadınlardan “en az üç çocuk” talep etmesi, kürtajı bir katliam olarak, sezaryen doğumu da “milleti dünya sahnesinden silmek için” gerçekleştirilen “sinsice bir planın” parçası olarak tanımlayan konuşmaları, cinsiyet eşitliğini reddeden “Kadın ile erkeği eşit konuma getiremezsiniz, o fitrata terstir. Tabiatları bünyeleri fitratları farklıdır.” açıklaması;⁶ Başbakan Yardımcılığı döneminde Bülent Arınç'ın kadını ‘iffetlilik ve eşine bağlılıkla’ çevreleyen çeşitli konuşmaları bu örnekler arasındadır.⁷ 2004 yılında Anayasa'ya devletin kadınlara karşı pozitif ayrımcılık yapma yükümlülüğünü getiren bir madde eklenmesinden, 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın kaldırılarak, kabineye Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın eklenmesine uzanan süreç, kadın hakları konusundaki söylemsel kapanmanın, devlet teşkilatındaki yansımalarına bir örnek olarak verilebilir. Hem kadın hakları konusunda hükümet temsilcilerinin ve iktidar partisinin söyleminde meydana gelen muhafazakârlaşma hem de yasal düzenlemelerle elde edilen kazanımların yasa uygulayıcılarının kararlarında, kolluk kuvvetlerinin muamelelerinde, yerel yöneticilerin icraatlarında somutlaştırılmaması, diğer bir deyişle kadın lehine pozitif ayrımcılık yapmakla yükümlü devletin kadın hak ihlalleri konusunda etkin bir rol oynamaması (Human Rights Watch, 2001: 24-49), geçtiğimiz on yıl içerisinde Türkiye tarihinin en büyük boyutlarına ulaşan kadın hakları ihlalleri⁸ etrafında gerçekleştirilen önemli bir söylemsel mücadele alanını beraberinde getirmiştir. Feminist kadın örgütleri, iktidar temsilcileri ve TBMM tartışmaları bu söylemsel mücadelenin incelenebileceği ve yeni çalışmaların yapılabileceği alanlar olmaya devam etmektedir.

Sonnotlar

¹ Bakınız: 4721 sayılı Medeni Kanun'un 21, 124, 134, 186, 188, 192. maddeleri. Yasanın tam metni için TBMM internet sayfasına bakılabilir:

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4721&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch>. Son erişim tarihi: 26. 01. 2016.

² TCK Ankara Kadın Platformu, “Türk Ceza Kanunu Kadınlara Neler Getiriyor?” Kitapçığın internet baskısı için bakınız: <http://cafeKadin.blogcu.com/turk-ceza-kanunu->

kadınlara-neler-getiriyor/3603715 Son erişim tarihi, 26/01/2016. Yeni TCK ile getirilen değişiklikler için ayrıca bakınız: “TCK’da 30 yere kadın eli değdi” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154390> adresindeki başlıklı haberlere de bakılabilir, Son erişim tarihi, 26/01/2016. Hem 5170 sayılı Medeni Kanun hem de 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nu toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alan bir metin için bakınız: Anıl vd. 2005.

³ Kadınların toplumun “kimlik ve şerefının” taşıyıcıları olarak işaretlenmesinin aynı zamanda onlara yönelik bir ayrımcılığı nasıl pekiştirdiğini de tartışan Türkiye’ye özgü bir çalışma ve tartışma için bakınız Hatice Çoban-Keneş (2014)

⁴ Bakınız: <http://bianet.org/bianet/kadin/61713-kadinlar-tckda-kazandi-simdi-izleyecekler> Son erişim tarihi, 26/01/2016)

⁵ İlgili TBMM tartışmalarının tutanakları için bakınız: TBMM Tutanak Dergisi, D.21, YY.3, C.70, B. 133; TBMM Tutanak Dergisi, D.21, YY.4, C.73, B. 11; TBMM Tutanak Dergisi, D.22,YY.3, C.85, B. 100; TBMM Tutanak Dergisi, D.22, YY.2, C.48, B. 83; TBMM Tutanak Dergisi, D.22, YY.2, C.86, B. 119; TBMM Tutanak Dergisi, D.22, YY.2, C60, B.120, TBMM Tutanak Dergisi, D.22, YY.2, C60, B.121. Bu tutanaklara tbmm.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

⁶ Bakınız: “Erdoğan: En az üç çocuk doğurun” (7.03. 2008), <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-en-az-uc-cocuk-dogurun-8401981> “Başbakan: Her kürtaj bir Uludere’dir” (27.05.2012), <http://www.radikal.com.tr/turkiye/basbakan-her-kurtaj-bir-uluderedir-1089235/>; “Kadın ile erkeği eşit konuma getiremezsiniz, fitratına aykırı” (24.11.2014),

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/148663/_Kadin_ile_erkegi_esit_konuma_getiremezsiniz_fitratina_aykiri_.html. Son erişim tarihi: 29.01.2016.

⁷ Dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın 29.07.2014’te yaptığı “İffet çok önemli. Sadece bir isim değil Kadın için de bir süstür, iffet. Erkek için de bir süstür. İffetli olacak. Erkek de olacak. Zampara olmayacak. Eşine bağlı olacak. Kadın ise o da iffetli olacak. Mahrem- namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak. Bütün hareketlerinde cazibedar olmayacak, iffetini koruyacaksınız” açıklaması için bakınız: “Arınç: Kadınlar herkesin içerisinde kahkaha atmayacak” <http://www.hurriyet.com.tr/arinc-kadinlar-herkesin-icersinde-kahkaha-atmayacak-26903012>. Son erişim tarihi: 29.01.2016.

⁸ Türkiye’de 2003-2010 yılları arasında kadın cinayetleri %1400 artmıştır. 2009 verilerine göre kadınların 39.3’ü (KSGM 2009: 47), 2012 verilerine göre %42’si (Kartal ve Aydemir, 2012: 25); 2014 verilerine göre %37,5’i fiziksel veya cinsel şiddete uğramaktadır (Hacettepe Üni. Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015: 84). Çocuk evlilikleri önemli bir kadın hakkı ihlali olmayı sürdürmektedir. Türkiye Avrupa ülkeleri arasında erken evlilik konusunda Gürcistan’dan sonra %14’lük bir oranla ikinci sırada yer almaktadır (Aydemir, 2011: 7).

Kaynakça

Akşit E E (2005). *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Anıl E vd. (2005). *Turkish Civil and Penal Code Reforms from a Gender Perspective: The Success of Two Nationwide Campaigns*, İstanbul: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği Yayınları.

Arat Z F (1998). *Kemalizm ve Türk Kadını. İçinde: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aydemir E (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler USAK Rapor No: 11-08*, Ankara: USAK Yayınları.

Bora A ve Günal A (2002). *Önsöz. İçinde: A. Bora ve A. Günal (der), 1990'larda Türkiye'de Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çağatay N ve Nuhoglu Soysal Y (1990). *Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler. İçinde Ş. Tekeli (yay. haz.) Kadın Bakış Açısında 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çoban-Keneş, Hatice (2014). *Yeni Irkçılığın Bileşeni Olarak Cinsiyetçilik: Irkçılığın Cinsiyetçilikle Eklemlenmesi. Fe Dergi, 6(2): 62-80.*

Durakbaşa A (1998). *Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve 'Münevver Erkekler'*. İçinde: *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Durakbaşa A ve İlyasoğlu A (2001). *Formation of Gender Identities in Republican Turkey and Women's Narratives as Transmitters of 'Herstory' of Modernization. Journal of Social History, Fall 2001, 195-203.*

Ecevit Y (2004). *Türkiye de Demokratik Gelişimin Önemli Araçları Olarak Kadın Örgütleri. Ka-Der'in 13 Eylül 2004 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlediği Türkiye ve AB'de Kadınlar: Ortak Bir Anlayışa Doğru Uluslararası Sempozyumu bildirisini. <http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=2740>, Son erişim tarihi: 20.01.2016.*

Göle N (2004). *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yayınları.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Human Rights Watch (2011). *"Kocandır, Döver de, Sever de": Türkiye'de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim*, New York: Human Rights Watch.

İnan M R (1991). *Atatürk ve Türk Kadını Tarihte Türk Kadını*, İstanbul: Arkın Kitabevi.

Kadioğlu A (1998). *Cinselliğin İnkârı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları. İçinde: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kandiyoti D (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Çev. Aksu Bora vd., İstanbul: Metis Yayınları.

Özdemir Taştan İ (2016). *'Çağdaşlığın Simgesi ve Ulusun Faziletli Anası'ndan 'Kendi Hayatının Öznesi Olan Özgür Kadına'a: 2000'li Yılların İlk Yarısında TBMM'de ve Feminist Kampanyalarda Kadın Hakları Söylemi. Mülkiye Dergisi, 40 (1), 185-208.*

Karal D ve Aydemir E (2012). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. USAK Rapor No: 12-1*, Ankara: USAK Yayınları.

Koyuncuoğlu T (1998). *Medeni Kanun ve Kadın Hakları. İçinde: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

KSGM (2009). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Ankara: TC Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Radikal (13.09.2004). Kadınlar Meclis’e Yürüdü. Akt.

<http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=3469&page=2> Son erişim tarihi: 27.01.2016.

TCK Ankara Kadın Platformu (2004). *Türk Ceza Kanunu Kadınlara Neler Getiriyor*. <http://cafe kadin.blogcu.com/turk-ceza-kanunu-kadinlara-neler-getiriyor/3603715> Son erişim tarihi: 26.01.2016.

Tekeli Ş (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Timisi N ve Ağduk Gevrek M (2002). 1980’ler Türkiye’sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi. İçinde: A Bora ve A Günel (der), *1990’larda Türkiye’de Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zihnioğlu Y (2003). *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, İstanbul: Metis Yayınları.

Zihnioğlu Y (2007). Türkiye’de Solun Feminizme Yaklaşımı. İçinde: T. Bora ve M. Gültekingil (der.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1108-1145.

TBMM Tutanakları:

TBMM Zabıt Ceridesi (1926). 57. İçtima, TBMM Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, 17.02.1926

TBMM Zabıt Ceridesi (1934). 12. İnikat, Cilt 25, Devre IV, Cilt 25, İçtima Senesi IV, 05.12.1934

TBMM Tutanak Dergisi (2001). 11. Birleşim, Dönem 21, Yasama Yılı 4, Cilt 73, 24.10.2001

TBMM Tutanak Dergisi (2004a). 83. Birleşim, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Cilt 48, 04.05.2004

TBMM Tutanak Dergisi (2004b). 120. Birleşim, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Cilt 60, 15.09.2004

TBMM Tutanak Dergisi (2004c). 121. Birleşim, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Cilt 60, 16.09.2004

TBMM Tutanak Dergisi (2005). 100. Birleşim, Dönem 22, Yasama Yılı 3, Cilt 85, 18.05.2005